

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE
DOI Number: 10.53844/flsf.1134523

MARX'IN İNSAN ANLAYIŞINA İLİŞKİN ÇAĞDAŞ BİR TARTIŞMA: İNSAN DOĞASI İNSANA ÖZGÜ NİTELİKLER İLE SINIRLANDIRILABİLİR Mİ?

Ekin KARABABA*

ÖZ

Marx'ın belirli bir insan doğası anlayışına sahip olup olmadığı meselesi felsefi literatürde hala tartışılmaktadır. Chris Byron bu konu üzerine yakın zamanda kaleme aldığı bir çalışmada söz konusu tartışmanın bütün taraflarını tatmin edeceğini düşündüğü bir iddia dile getirir. Byron'a göre insan doğasından, sadece insana ait özellikler anlaşılmalıdır. İnsan doğasını kavramsal olarak bu şekilde sınırlandıran Byron, Marx'ın insan doğası anlayışının temelinde de emeğin yer aldığını söyler. Fakat yazarın, insan doğasının kapsamına dair dile getirdiği düşünce çeşitli sorunlar barındırır. İlk olarak, insan doğasının böyle anlaşılması insanın eksik bir şekilde tanımlanmasına neden olmaktadır. Felsefi anlamda kesin bir tanım, tanımladığı iddiasındaki kavramın hem yeter, hem de zorunlu koşullarını ortaya koymalıdır. Ama insanın ayırıcı özellikleri insan olmanın zorunlu ve yeter koşullarının tümünü kapsamadığı için, bu nitelikler insanı tanımlamakta ve dolayısıyla insan doğasını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. İkinci olarak, insan doğasının yalnızca insana ait özelliklerden oluştuğu iddiası, bizzat Byron'un insan doğasını emeğe dayandırma çabasına zarar vermektedir. Çünkü tarih içinde gelişen farklı biçimleriyle emek sürecinin temel amacı her zaman insan ihtiyaçlarının karşılanması olmuştur ve bu ihtiyaçların birçoğu da yalnızca insana ait özellikler ile açıklanamaz. Yani insanın diğer varlıklarla paylaştığı özellikler de göz önüne alınmadan ne emeğin tarihteki yaratıcı ve ilerletici rolü, ne de emek ile insan doğası arasındaki ilişki sağlıklı bir şekilde kavranabilir.

Anahtar Kelimeler: Karl Marx, İnsan Doğası, Chris Byron, Emek, Üretim, Tarih-Üstü, Biyolojik Özellikler

A RECENT DISCUSSION ABOUT MARX'S CONCEPT OF HUMAN: CAN HUMAN NATURE BE LIMITED BY EXCLUSIVELY HUMAN CHARACTERISTICS?

ABSTRACT

Whether Marx has a conception of human nature is still debated in philosophical literature. In a recent article, Chris Byron presents a claim and he thinks that it would satisfy all parties in this debate. According to Byron, human nature should be understood as exclusively human characteristics. After this conceptual limitation he also suggests that Marx's understanding of human nature is based on labour. But Byron's claim regarding the extent of human nature create some problems. First of all, his understanding of human nature causes a deficient human definition. Precise definition, in a philosophical sense, must include all the necessary and sufficient conditions of the thing it defines. But, because distinctive human characteristics do not imply all the necessary and sufficient conditions of human-beings, these attributes fall short of defining the human-being and explaining human nature. Secondly, the understanding of human nature based on distinctive human characteristics undermines Byron's own claim that Marx's conception of human nature should be grounded on labour. Throughout the history and in various ways, process of labour's primary goal has always been the satisfaction of human needs. But most of these needs can not be explained by exclusively human characteristics. Without taking into account the attributes that humans share with other beings, neither the creative and progressive role of labour in history, nor the relation between labour and human nature can be grasped properly.

Keywords: Karl Marx, Human Nature, Chris Byron, Labour, Production, Trans-Historical, Biological Characteristics

* Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Muğla / Türkiye, E-posta: ekinkarababa@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3638-5937

Makalenin geliş tarihi: 22.06.2022
Makalenin kabul tarihi: 15.11.2022

Submission Date: 22 June 2022
Approval Date: 15 November 2022

Giriş

Marx özelinde felsefi literatür içinde yürütülen insan doğası tartışması, onun belirli bir insan doğası anlayışına sahip olup olmadığı sorunu üzerinde yoğunlaşmıştır. Söz konusu tartışma, Kurtul Gülenç'in ve Önder Kulak'ın belirttikleri gibi hem yetmiş yıla yakın tarihiyle Marksizm içindeki en köklü tartışmalardan biridir, hem de olası sonuçları sebebiyle Marx'ın düşüncelerini açık kılmanın ötesinde bir anlama sahiptir¹. İnsanın bir doğası ya da özü olamayacağı kabulünün post-modern düşünce içindeki merkezi konumu dikkate alındığında, Marx gibi önemli bir düşünürün insan doğasına yaklaşımını bilmenin önemi daha açık hale gelecektir. Tartışmanın taraflarından kısaca bahsetmeden önce, genel anlamda bir nesnenin doğasından ne anlaşılmasını gerektiğini netleştirmenin faydalı olacağını düşünüyorum.

Felsefede en genel anlamda bir varlığın doğasından bahsedildiğinde kastedilen, söz konusu varlığın temel özelliklerinin toplamıdır. Fakat bu ifadede açık kılınması gereken bir nokta bulunmaktadır. Bir özelliği ait olduğu varlığın temel özelliği ya da niteliği yapan nedir? Öncelikle her tekil varlığın temel niteliklerinin, ancak üyesi olduğu türler bağlamında temel nitelikler olarak anlaşılabilceğini belirtmek gerekir. Yani bir varlığın temel özellikleri, onun ait olduğu türlerin üyesi olmasını sağlayan nitelikleridir. Örneğin belirli bir insanın temel özellikleri, onu fiziksel varlık, biyolojik varlık, insan vb. türlerin üyesi yapan ve bu özellikleri kaybettiği an söz konusu türlerin üyesi olmaktan çıkmasına yol açan niteliklerdir. Buradan, türlerin tanımlanmasının ve kapsamının belirlenmesinin keyfi olmayan ve bilimsel bilgi birikimine dayanan bir süreç olduğu kabul edildiği takdirde, bir varlığın kimi temel özelliklerini kaybetmesi veya bu özelliklerde niteliksel değişimlerin ortaya çıkması sonucunda bambaşka bir varlığa dönüşeceğini söylemek mümkündür. Bu ise bir varlığın temel niteliklerine her koşulda, yani zamandan ve mekandan bağımsız olarak sahip olması gerektiği anlamına gelir. Bütün bu söylenenler göz önünde alındığında; bir varlığın temel özelliklerinin tamamını, yani onun doğasını belirlemenin bu varlığa dair kesin bir tanım ortaya koymak anlamına geleceği söylenebilir².

¹ Kurtul Gülenç ve Önder Kulak, *Marx ve Sonrası: Marksist Düşünceye Katkılar*, 1. Baskı, İstanbul: İthaki Yayınları, 2017, 60-61.

² Bir varlığın kesin tanımını (precise definition) vermek, bu tanımlanan varlığın zorunlu ve yeter koşullarının tamamını ortaya koymak demektir. Felsefede örnekler üzerinden tanımlama anlamına gelen bariz tanım (ostensive definition) ya da bir kavramın belirli bir amaç için genelde kabul edildiğinden başka şekilde tanımlanması anlamına gelen şartlı tanım (stipulative definition) gibi değişik tanımlama çeşitleri var olsa da, aksi belirtilmediği takdirde bu çalışmada kesin tanım ile tanım ifadeleri birbirinin yerine geçecek şekilde kullanılacaktır.

İnsanın temel özelliklerinin zamandan ve mekandan bağımsız olması, tarihsel ve toplumsal koşullar ne kadar değişirse değişsin bu özelliklerin aynı kalacağı anlamına gelir. Fakat insanın temel özellikleri söz konusu olduğunda bir noktaya dikkat etmek gerekir. İnsanın kimi temel nitelikleri mutlak anlamda değişmez değildir. İnsanın biyolojik yapısının evrimsel süreçlerin sonucu olarak değiştiği ve değişmeye devam ettiği bilinen bir olgudur. Ama söz konusu değişimin ilgilenilen zaman aralığı bağlamında ihmal edilebilir bir değişim olduğu söylenebilir. Bütün bu söylenenlerden sonra insan doğasını şu şekilde tanımlamak mümkündür: İnsan doğası, insanın içinde bulunduğu toplumsal ve tarihsel koşullardan bağımsız olarak sahip olduğu, değişmeyen ya da sadece ihmal edilebilir değişimler geçiren özelliklerinin toplamıdır. İnsan doğasını bu şekilde anlamak, Marx'ın bir insan doğası anlayışına sahip olup olmadığı tartışmasında yer alan tarafların iddialarının anlaşılmasını da kolaylaştıracaktır.

Literatürde Tartışma

Burada Marx'ın bir insan doğası anlayışına sahip olup olmadığı tartışması bütün detaylarıyla aktarılmayacak, genel bir çerçeve çizmek adına tartışmadaki tarafların bazı önemli temsilcilerinin iddiaları ve yaklaşımları özetlenecektir. Söz konusu tartışmada yer alan tarafları üç grupta toplamak mümkündür. İlk gruptaki düşünürlere göre, herhangi bir olgu ya da sürecin tarihsel değişimden azade olabileceğini düşünmek özcü bir yaklaşım olduğu için, Marx'ın insanda tarih-üstü nitelikler olduğunu düşünmesi mümkün değildir. Bu nedenle de Marx'ta herhangi bir insan doğası anlayışı yoktur. Konuyla ilgili ilk önemli çalışmanın yazarı olan Vernon Venable'a göre, Marx'ın ve Engels'in genel iddiası insan doğasının sürekli olarak değiştiğidir³. Yazar, Marx'ın ortaya koyduğu kuramsal çerçeve içinde insan doğasının idealist ya da mekanik bir şekilde değil; diyalektik olarak kavranması gerektiğini belirtir. Yani insan doğası ne bütün insanlarda ortak olan tek bir evrensel biçim ya da genel bir öz, ne de birbirlerinden yalıtılmış durumda bulunan bireylerin sayısal bir toplamıdır. Venable, *Alman İdeolojisi ve Feuerbach Üzerine Altıncı Tez'e* dayanarak Marx'ın insana dair yaklaşımını şöyle özetler: "İnsan kendi somut tarihsel ve toplumsal çevresinde fiilen yaptıklarından daha fazlası *olamaz*"⁴. Venable'a göre Marx ve Engels için insan doğası, evrimleşen insanlığın tarihi anlamına gelir⁵. Onlar insan doğasından ironik olmayan bir şekilde bahsettikleri her zaman, ya insanın

³ Vernon Venable, *Human Nature: The Marxian View*, 1. Baskı, New York: Meridian Books, 1945, 4-5.

⁴ Venable, *Human Nature*, 20, vurgu yazara ait.

⁵ Venable, *Human Nature*, 26.

kendisini ya da onun var oluşunu kastetmişlerdir⁶. Venable'ın ardından gelen birçok Marx uzmanı da söz konusu problem bağlamında onun bakış açısını büyük oranda sahiplenmiştir. Bu nedenle Marx'ın bir insan doğası anlayışına sahip olmadığı düşüncesi, sonraki otuz yıl boyunca hakim görüş olarak varlığını sürdürmüştür⁷.

İncelenen tartışmada birinci grup içinde yer alan düşünürlerin en önemlilerinden biri hiç kuşkusuz Louis Althusser'dir. Marx'ın gençlik ve olgunluk dönemlerinde ortaya koyduğu düşünceler arasında ciddi farklılıklar olduğu iddiasına literatürde yaygınlık kazandıran da Althusser olmuştur. Althusser *Feuerbach Üzerine Tezler ve Alman İdeolojisi* ile birlikte Marx'ın, gençlik döneminde oluşturduğu kuramsal yaklaşımdan radikal bir kopuş yaşadığını iddia eder. Ona göre bu kopuşun temelinde yatan ise, belirli bir insan anlayışının Marx tarafından reddedilmesidir:

Bu durum (Marx'ın felsefi hümanizmden kopuşu, e.k.), Marx'ın tek ve bir seferde eski felsefenin sorununu reddedip yeni bir sorun benimsediği anlamına gelir. Eski idealist ('burjuva') felsefe bütün alanlarında ve gelişiminde ('bilgi teorisi', tarih kavrayışı, siyasal iktisat, ahlak, estetik, v.b.) bir insan doğası (ya da insan özü) tartışmasına dayanmaktaydı⁸

Althusser'e göre Marx gençlik döneminde liberal-rasyonalist bir hümanizmi sahiplenir ve düşünsel olarak Hegel'den çok Kant'a ve Fichte'ye yakındır⁹. Althusser insan özü kavramının, genç Marx'ın kuramsal yaklaşımının temelinde olduğunu söyler. Yine ona göre Marx, 1845 yılında insan özü kavramına dayanan bütün teorilerden radikal bir kopuş yaşamıştır¹⁰.

⁶ Venable, *Human Nature*, 22.

⁷ Söz konusu dönemde yayınlanan bazı araştırmalarda Marx'ın bir insan doğası anlayışına sahip olmadığı iddiasının genel geçer bir doğru olarak kabul edilmesi, bu görüşün ne kadar baskın hale geldiğinin önemli bir göstergesidir. Örneğin Robert D. Cumming, doğrudan bu tartışmayı ve hatta Marx'ın kendisini merkeze almayan bir makalesinde Marx'ın "[İ]nsan doğasını toplumsal ilişkilerin toplamına" dönüştürdüğünü söyler ama bu iddiasını herhangi bir şekilde gerekçelendirmez; Robert D. Cumming, "Is Man Still Man?," *Social Research* 40, no 3 (1973): 482. Eski hakimiyetini yitirmiş olsa da bu yaklaşım kimi yazarlarca benzer bir şekilde sahiplenilmeye devam etmektedir. Örneğin; John Bellamy Foster, *Marx's Ecology: Materialism and Nature*, 1. Baskı, New York: Monthly Review Press, 2000, 113.

⁸ Louis Althusser, *Pour Marx*, 3. Baskı, Paris: La Découverte, 2005, 250.

⁹ Althusser, *Pour Marx*, 230.

¹⁰ Althusser, *Pour Marx*, 233.

Althusser'in meşhur ifadesiyle bu 'epistemolojik kopuş' un¹¹ öğelerinden ikisi, bütün felsefi hümanist yaklaşımların kuramsal iddialarının radikal bir eleştirisi ve hümanizmin bir ideoloji olarak tanımlanmasıdır. Althusser'e göre "Tüm bu felsefi antropoloji ya da hümanizmlerden kopuş önemsiz bir detay değildir; bu kopuş Marx'ın bilimsel keşfi ile birlikte gerçekleşmiştir"¹².

Althusser Marx'ın, insan özüne dayanan hümanist kuramların iki birbirinden ayrılmaz kabulünü *Feuerbach Üzerine Altıncı Tez*'de ortaya koyduğunu belirtir¹³. Bunlardan ilki evrensel bir insan özü bulunduğunu; ikincisi ise bu özün, tekil bireylerin birer niteliği olduğudur. İşte Marx'ın *Feuerbach Üzerine Tezler* ve sonraki eserlerinde bu kabullere getirdiği eleştiri, Althusser'e göre bu önermelere dayanmanın zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkan öznenin empirizmi-kavramın idealizmi ikililiğinin de Marx tarafından aşılmasını sağlar. İnsan özünü ya da insan doğasını ve onun getirdiği ikililiği bütün teorik ve pratik disiplinlerden atan Marx bu kuramsal çerçevenin yerine yeni ve bilimsel bir yaklaşımı, yani tarihsel-diyalektik materyalizmi koyar¹⁴. Hümanizmin radikal bir eleştirisini içeren ve insan etkinliğinin çeşitli seviyelerini toplumsal bütünlük içindeki dayanakları ile birlikte inceleyen bu kuramsal yaklaşım, Althusser tarafından 'teorik anti-hümanizm' olarak adlandırılır.

Robert C. Tucker *1844 Elyazmaları*'nda ortaya konan düşünceleri orijinal Marksizm olarak adlandırır ve Althusser gibi o da söz konusu fikirlerin, Marx'ın olgunluk döneminde geliştirdiği kuramsal yaklaşımdan önemli ölçüde farklı olduğunu iddia eder¹⁵. Tucker'a göre Marx gençlik döneminde öznel bir insan fenomenolojisi inşa etmiş ve düşüncesinin temeline bireyi ve bireyin yabancılaşmasını koymuştur. *Alman İdeolojisi* ve sonrasında ise toplumsal-ekonomik gerçeklik, Marx için artık tek gerçeklik haline gelir. Yine Tucker'ın kendi adlandırmasıyla olgun Marksizm'de "İnsan fikrinin kendisi, onun kendine yabancılaşması fikriyle birlikte yok olup gider. İnsan yoktur der Marx; sadece sınıflar vardır"¹⁶. Eugene Kamenka, Marx'ın olgunluk döneminde de yabancılaşma fikrine sahip çıktığını savunsa da; düşünürün gençlik dönemi yazıları ile 1845'ten sonra kaleme aldığı çalışmalar arasında yabancılaşma sorunu bağlamında önemli bir farklılık olduğunu belirtir: "*Elyazmaları*'nda Marx

¹¹ Gülenç ve Kulak, Althusser'in 'epistemolojik kopuş' düşüncesinde Fransız epistemoloji geleneğinin ve özellikle de Gaston Bachelard'ın etkisi olduğunu belirtirler. Gülenç ve Kulak, *Marx ve Sonrası*, 65.

¹² Althusser, *Pour Marx*, 234, vurgu yazara ait.

¹³ Althusser, *Pour Marx*, 234.

¹⁴ Althusser, *Pour Marx*, 235-236.

¹⁵ Robert C. Tucker, *Philosophy and Myth in Karl Marx*, 2. Baskı, Londra: Cambridge University Press, 1972, 165.

¹⁶ Tucker, *Philosophy and Myth*, 166.

hala insanı, bütün insanlarda ortak olan ve onun empirik gelişiminin temelinde yatan evrensel ve asli doğanın; yani genel, toplumsal bir varlığın yabancılaşmış biçimi olarak görür. *Feuerbach Üzerine Tezler, Alman İdeolojisi ve Komünist Manifesto*'da bu fikri tamamen reddeder. İnsanın kendisine yabancılaştığı ebedi ve asli bir insan doğası yoktur¹⁷. Kamenka daha sonra kaleme aldığı başka bir çalışmasında da aynı bakış açısını sürdürür. Ona göre Marx'ın olgunluk döneminde ortaya koyduğu tarihin materyalist yorumu, insanı tamamen içinde bulunduğu toplumsal-ekonomik koşulların bir ürünü olarak anlar. Bu nedenle de Marx'ın kuramsal yaklaşımına dayanılarak ne mutlak bir ahlakın ne de bir insan doğasının varlığından söz edilebilir¹⁸.

Alex Callinicos da Marx'ın insan doğasına bakışında, gençlik dönemi ile olgunluk dönemi arasında ciddi farklılıklar olduğunu savunan düşünürlerdendir. *1844 Elyazmaları*'nda insanın kendi doğasına yabancılaşmış bir varlık olarak anlaşıldığını söyleyen Callinicos, bu metinde insan doğasının fiili durumu ile olması gereken durum arasındaki zıtlığın önemli bir yer kapladığını belirtir¹⁹. Ona göre Marx'ın bu çalışmasındaki temel derdi, kapitalizmin insan doğasını nasıl bozduğunu açıklamaktır. *Feuerbach Üzerine Tezler* ile başlayan olgunluk döneminde ise Marx; değişmeyen bir insan doğası fikrini, yani soyut anlamda bir insan doğasının varlığını reddeder²⁰. Callinicos'a göre bunun nedeni, olgun Marx'ın üretici emeği insan olmanın asli unsurlarından biri olarak görmesidir. İnsan, üretici emek ile sadece doğayı değil; kendisini de değiştirir²¹. Yani Marx'a göre insan doğası tarihsel gelişim içinde sürekli olarak değişmektedir. Callinicos Marx'ın olgunluk döneminde insan doğasını reddettiğini söylemiş olsa da, düşünürün bütün insanlarda ortak olan kimi niteliklerin varlığını da kabul ettiğini belirterek bu tartışma bağlamında benzer bir yaklaşıma sahip birçok yazardan daha ılımlı bir bakış açısı benimser²².

Aktarılan tartışmada ikinci gruba dahil edilebilecek yazarlar, Marx'ın sadece gençlik döneminde değil, olgunluk döneminde de belirli bir insan doğası anlayışına sahip olduğunu savunmuşlardır. Bu yazarlar Marx'ın insanı tarihsel bir varlık olarak gördüğü gerçeğini reddetmeseler de, düşünürün insana ait kimi tarih-üstü niteliklerin varlığını da kabul ettiğini iddia ederler. Onlara göre Marx'ın kapitalizm eleştirisinin önemli dayanaklarından birisi de böyle bir insan

¹⁷ Eugene Kamenka, *Ethical Foundations of Marxism*, 1. Baskı, New York: Frederick A. Praeger, 1962, 146.

¹⁸ Eugene Kamenka, *Marxism and Ethics*, 1. Baskı, Londra: Macmillan, 1969, 32.

¹⁹ Alex Callinicos, *The Revolutionary Ideas of Karl Marx*, 2. Baskı, Chicago: Haymarket Books, 2011, 76-77.

²⁰ Callinicos, *The Revolutionary Ideas*, 71.

²¹ Callinicos, *The Revolutionary Ideas*, 74-76.

²² Callinicos, *The Revolutionary Ideas*, 71.

doğası tasarımıdır. Bu yaklaşımı savunan ilk önemli çalışmanın Norman Geras tarafından kaleme alındığı söylenebilir²³. Geras, *Marx ve İnsan Doğası* adlı çalışmasında özellikle *Feuerbach Üzerine Altıncı Tez*'i detaylı bir şekilde inceleyerek Marx'ın insan doğası fikrini gençlik döneminden sonra tamamen reddettiği iddiasını çürütmeye çalışır. Geras; Marx'ın fragmanlardan oluşan, yoruma açık ve zor anlaşılan kimi önermeler de içeren *Tezler*'i yaşamı boyunca yayınlamadığını hatırlatır ve bu nedenlerden ötürü Marx'ın önemli bir konu hakkında ne düşündüğüne sadece bu çalışmaya bakılarak karar verilemeyeceğini haklı olarak belirtir²⁴. Fakat Marx'ın insan doğasını bir gerçeklik olarak kabul etmediğini göstermeye çalışanların sıklıkla bu metne dayanması nedeniyle, tartışma Geras tarafından bilinçli bir şekilde bu eser üzerinden yürütülür. Yani Geras bir anlamda 'karşı tarafın sahasında' mücadele etmek niyetindedir.

Geras'ın detaylı olarak incelediği *Feuerbach Üzerine Altıncı Tez*'de Marx Feuerbach'ın insan özü anlayışını eleştirir²⁵:

Feuerbach dini özü insan özüne dönüştürür. Ama insan özü her tekil bireyde yaradılıştan var olan bir soyutlama değildir. Kendi gerçekliği içinde insan özü toplumsal ilişkilerin toplamıdır.

Bu gerçek özün bir eleştirisine kalkışmayan Feuerbach sonuç olarak;

1) Tarihsel süreçten soyutlama yapmak, dini duyguyu kendi başına bir şey olarak tasarlamak ve soyut -yalıtık- bir insan varsaymak,

2) Böylece özü sadece bir 'tür', birçok bireyi doğal biçimde birleştiren içsel ve suskun bir genellik olarak anlamak zorunda kalmıştır²⁶.

²³ 1973 yılında yayınlanan makalesinde Iring Fetscher Marx'ın hem belirli bir insan tasarımına sahip olduğunu, hem de bu tasarımın onun düşünsel gelişimi içinde önemli bir değişikliğe uğramadığını belirtir; Iring Fetscher, "Karl Marx On Human Nature," *Social Research* 40, no 3 (1973): 443. Metinde doğrudan insan doğası kavramı incelenmiyor olsa da, Fetscher Marx'ın bir insan doğası anlayışına sahip olduğunu baştan kabul ediyor gibi gözükmektedir. Marx'ın insan tasarımını çeşitli açılardan ele alan bu makale Geras'ın çalışmasından önce yayınlamış olsa da, onunki gibi bir etki yaratmamıştır.

²⁴ Norman Geras, *Marx and Human Nature*, 1. Baskı, Londra: Verso, 1983, 36-37.

²⁵ Geras Almanca orijinal metinde kullanılan 'das menschliche Wesen' ifadesinin bu metin özelinde İngilizce'ye genellikle insan özü olarak çevrildiğini, ama Marx'ın başka metinlerinde aynı ifadenin yerine kimi zaman insan doğası kavramının kullanıldığını belirtir; Geras, *Marx and Human Nature*, 30.

²⁶ Karl Marx, "Theses On Feuerbach," içinde *Marx & Engels Collected Works*, cilt 5, Lawrence & Wishart Electric Book, 2010, 7-8.

Geras *Altıncı Tez*'in son cümlesinde kullanılan 'sadece' ifadesine dikkat çeker ve Marx'ın Feuerbach'ı bir insan doğası anlayışına sahip olduğu için değil, insan doğasını yalnızca bir genelleme olarak kavradığı için eleştirdiğini iddia eder²⁷. Geras'a göre Feuerbach'ı bu şekilde eleştiren Marx'ın yine de insanın belirli değişmez nitelikleri olduğunu düşünüyor olması mümkündür. Yani Marx'ın burada söylemek istediği, insanın değişmez niteliklerinden fazlası olduğu ve bunlara indirgenemeyeceğidir. Geras bu tezde Feuerbach'a getirilen eleştirinin, onun insanı tek yanlı ve toplumsal ilişkilerden soyutlanmış bir şekilde anlamış olmasına yönelik olduğunu söyler.

Bu tartışmanın ardından Geras *Altıncı Tez*'in en meşhur cümlesi olan "Kendi gerçekliği içinde insan özü toplumsal ilişkilerin toplamıdır" önermesini incelemeye başlar. Bu cümleyi kaleme alan Marx'ın bir insan doğası anlayışına sahip olmasının olası olduğunu söyleyen Geras, bu iddiasını temellendirmek için iki farklı gerekçe ortaya koyar. Bunlardan ilki cümlelerin semantik bir yorumuna dayanır²⁸. Geras'a göre Marx burada insanın ya da insan doğasının büyük oranda toplumsal ilişkilere dayandığını vurgulamak için böyle bir ifade tercih etmiş olabilir. Çünkü bir olgu ya da sürecin genellikle göz önüne alınmayan ya da yok sayılan bir niteliğini özellikle vurgulamak için genellikle 'A B'dir' formuna sahip cümleler kullanılır. Geras 'Dil tarihsel gelişimin sonucu olarak ortaya çıkmıştır' önermesini bu tarz cümlelere örnek olarak verir. Bu ifadeyi dile getirdiğimizde ne dilin bireyler tarafından kullanıldığını, ne de onun bireysel düzlemde belirli bir zihinsel gelişmişlik düzeyini şart koştuğunu reddetmiş oluruz. Bu ifadeyle söylenmek istenen yalnızca dilin oluşumunda ve değişiminde insanın tarihsel gelişiminin önemli bir rolü olduğudur.

Geras'a göre Marx'ın bu cümlesini en doğrudan şekilde anlasak, yani Marx'ın insan doğasının sadece toplumsal ilişkilerin toplamı olduğunu söylemiş olduğunu kabul etsek bile; yine de buradan çıkarak Marx'ın insan doğasını reddettiğini kesin olarak söyleyemeyiz²⁹. Çünkü tarihsel gelişim içinde, Marx'ın anladığı şekliyle toplumsal ilişkilerin bütün özelliklerinin niteliksel dönüşümlere uğrayıp uğramadığına sadece *Tezler*'e bakarak karar vermek mümkün değildir. Marx'ın, toplumsal ilişkilerin belirli özelliklerinin insanın değişmez, örneğin biyolojik niteliklerine dayandığını ve dolayısıyla söz konusu özelliklerin insanlık tarihinin başından beri aynı kalmış olduğunu düşünmesi mümkündür. Bu ise

²⁷ Geras, *Marx and Human Nature*, 31.

²⁸ Geras, *Marx and Human Nature*, 32-33.

²⁹ Geras, *Marx and Human Nature*, 34-35.

toplumsal ilişkilerin bütünü olarak anlaşılan insanın da değişmez kimi niteliklere sahip olduğu anlamına gelir.

Geras'ın çalışması büyük oranda *Feuerbach Üzerine Tezler*'e odaklanması ve Marx'ın nasıl bir insan doğası anlayışına sahip olabileceğini tartışmaması nedeniyle dar kapsamlı bir eser olarak nitelendirilebilir. Ama buna rağmen söz konusu çalışma Marx'ın insan doğasını reddettiği iddiasına karşı çıkan ilk önemli akademik çalışma olduğu için, incelenen bu tartışmada önemli bir yere sahiptir.

Yakın tarihlerde yayınlanan iki ayrı çalışmada Karsten J. Struhl ve Chris Byron bu tartışma bağlamında oldukça benzer yaklaşımlar ortaya koymuşlardır. Struhl, Marx'ın tarihsel ve tarih-üstü olmak üzere iki farklı insan doğası anlayışı olduğunu iddia eder. İnsanın tarih içinde değişen niteliklerini kapsayan tarihsel insan doğası, tarih-üstü insan doğasının içinden çıkar ve yazara göre Marx; bu iki farklı insan doğasının da insanın üretimde bulunma kapasitesine dayandığını düşünür³⁰. Byron ise çalışmasına insan doğasının yalnızca insana özgü özelliklerin toplamı olarak anlaşılması gerektiğini belirterek başlar. Ona göre insan doğası bu şekilde kavrandığında Marx'ın hem tarih-üstü bir insan doğası anlayışına sahip olduğu, hem de bu doğanın temeline emeği yerleştirdiği gösterilebilir³¹.

Üçüncü grupta yer alan yazarlar, yukarıda önemli temsilcilerinin iddiaları üzerinden genel yaklaşımlarını özetlemeye çalıştığım iki karşıt pozisyon arasında bir orta yol bulmaya çalışırlar. Böyle bir yaklaşımı savunan Sean Sayers'e göre, Marx bir insan doğasını kabul etmekle birlikte bu doğanın tarih içinde sürekli değiştiğini düşünür³². Aydınlanma'nın mirası olan evrensel ve değişmez bir insan doğası anlayışının Marx tarafından reddedildiğini söyleyen Sayers, Marx'ın tarihselci bir insan doğası anlayışına sahip olduğunu iddia eder. Yazara göre Marx insanı etkin ve üretken bir varlık olarak görür ve insanın bu üretim etkinliği ile sadece dış dünyayı değil, kendi doğasını da değiştirdiğini düşünür. Yani Marx'ın insan ihtiyaçlarını ve kabiliyetlerini tarihsel olgular olarak görmesi, onun insan doğasını da tarihsel bir şekilde kavradığı anlamına gelir.

Sayers temel iddiasını, insan ihtiyaçlarının ve yeteneklerinin tarihsel süreç içinde sürekli olarak değiştiği olgusuna dayandırır³³. Sayers'e göre insanın çalışması, yani emeğini ortaya koyarak üretimde bulunması yalnızca o anki ihtiyaçlarını karşılamasını sağlamamış, yeni becerilerinin ve yeni ihtiyaçlarının

³⁰ Karsten J. Struhl, "Marx and Human Nature," *Science & Society* 80, no 1 (2016): 86-87.

³¹ Chris Byron, "A Critique of Sean Sayers' Marxian Theory of Human Nature," *Science & Society* 78, no 2 (2014): 245-246.

³² Sean Sayers, *Marxism and Human Nature*, 1. Baskı, Londra: Routledge, 1998, 3-4.

³³ Sayers, *Marxism and Human Nature*, 40-41.

ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Yeni becerilerin ve ihtiyaçların yeni üretim biçimlerini, bu üretim biçimlerinin de yeni becerileri ve ihtiyaçları yarattığı tarihsel gelişim sürecinde hem insan sürekli olarak değişmiş, hem de belirli bir noktada çalışmanın kendisi bir insan ihtiyacı olarak ortaya çıkmıştır³⁴. Marx'ın kapitalizm sonrası toplumlarda emeğin özgürleştirici potansiyelinin açığa çıkacağını söylemesi de bu ihtiyacın bir sonucudur. Sayers çalışmanın bir ihtiyaç ve özgürleşme aracına dönüşmesini mümkün kılanın, üretici güçlerin tarihsel süreçteki gelişimi olduğunu belirtir³⁵.

İnsan ihtiyaçlarının en azından bir kısmının bütün insanlarda ortak olduğunu ve tarihsel-toplumsal koşullardan bağımsız olduğunu reddetmek imkansız olsa da, Sayers'e göre bu ihtiyaçların tatmin edilmesi her zaman verili koşullar tarafından şekillendirilir. "Evrensel ihtiyaç —sadece 'doğal' ya da 'biyolojik' beslenme ihtiyacı gibi— hiçbir zaman kendi başına etki etmemesi ya da var olmaması anlamında bir soyutlamadır"³⁶. Sayers insan doğasının hem doğal hem de toplumsal bir yanı olduğunu ve bu ikisinin birbirinden ayıramayacağını iddia eder³⁷. Ona göre insan ihtiyaçlarının hiçbir zaman belirli toplumsal ilişkilerden yalıtılmış olarak var olamaması, insan doğasının tarihsel olarak sürekli değişiyor olmasının nedenidir.

Sayers yalnızca insan ihtiyaçlarının ve kabiliyetlerinin değil; adalet, eşitlik, hak gibi değerlerin de tarihsel olduğunu söyler. Marx'ın kapitalizmi eleştirirken evrensel ve değişmez değerlere dayandığını iddia eden yazarlara karşı çıkan Sayers, bu söz konusu değerlerin de ancak belirli bir tarihsel gelişmişlik düzeyinde ve belirli toplumsal ilişkilerin sonucu olarak ortaya çıktığını belirtir³⁸. Yani Marx'ın kapitalizm eleştirisinde kullandığı 'insanı küçük düşüren' ya da 'insanlık dışı' gibi kimi ifadeler ancak verili tarihsel-toplumsal koşullar bağlamında doğru bir şekilde anlaşılabilir. Bu nedenle Sayers'e göre, böyle değerlerin tarih-üstü oldukları kabulüne dayanılarak insanın değişmez bir doğası olduğu gösterilemez.

İnsan Doğası Yalnızca İnsana Ait Özelliklerin Toplamı Olarak Anlaşılabilir mi?

Chris Byron daha önce de referans verdiğim makalesinde insan doğasının, söz konusu tartışmanın bütün taraflarını tatmin edeceğini düşündüğü bir

³⁴ Sayers, *Marxism and Human Nature*, 48.

³⁵ Sayers, *Marxism and Human Nature*, 55.

³⁶ Sayers, *Marxism and Human Nature*, 152.

³⁷ Sayers, *Marxism and Human Nature*, 153-154.

³⁸ Sayers, *Marxism and Human Nature*, 126.

tanımını verir. "İnsan doğası insan türünün *sadece/ayırıcı biçimde* insana ait bir niteliği olarak tanımlanmalıdır"³⁹. Yani Byron'a göre insanın diğer varlıklarla ortak olan özellikleri insan doğasına ait değildir. Byron'ın sözleriyle "[A]çlık insan doğasının bir yanı değil, memeli doğamızın bir parçasıdır"⁴⁰.

Byron insan doğasını bu şekilde tanımladıktan sonra, önceden de belirttiğim gibi, Marx'a göre insan doğasının temel özelliğinin insana özgü bir tür emeği gerçekleştirmek olduğunu iddia eder⁴¹. Gerçekten de Marx, hem insana özgü emek ile hayvanların da gerçekleştirdiği ve 'ilkel ve içgüdüsel' olarak adlandırdığı emek arasındaki farktan bahseder⁴², hem de insan emeğinin tarihten üstü niteliğini vurgular:

[T]emel bileşenlerine ayrılan emek süreci, kullanım değerleri üretmek, insan ihtiyaçlarını karşılamak için doğal varlıkları elde etmek amacıyla gerçekleştirilen insan eylemidir; doğayla insan arasındaki üretici maddi mücadelenin zorunlu koşuludur; insan var oluşunun doğa tarafından dayatılan ebedi koşuludur ve bu nedenle de söz konusu var oluşun bütün toplumsal aşamalarından bağımsız ya da daha doğrusu bütün bu aşamalarda ortaktır⁴³.

Marx'ın temelinde emeğin olduğu bir insan doğası anlayışına sahip olduğu iddiası, iyi temellendirilebildiği takdirde onun felsefi sistemini daha iyi anlamamıza yardımcı olabilecek bir yaklaşımın parçası olabilir. Fakat Byron'ın bu iddiayı öne sürerken çerçevesini çizdiği insan doğası tanımı çeşitli sorunlar barındırmaktadır. İnsan doğasının nasıl anlaşılması gerektiğine dair Byron tarafından öne sürülen kritere iki farklı eleştiri getirilebilir.

İlk olarak insan doğasını Byron'ın belirttiği şekilde anlamanın, yani onun sadece insana özgü niteliklerden oluştuğunu söylemenin; insanın eksik bir şekilde tanımlanmasına neden olacağı söylenebilir. Çünkü daha önce de belirttiğim gibi insan doğasını belirlemek, insanın kesin bir tanımını ortaya koymak demektir. Kesin bir tanım ise, tanımlanan varlığın hem zorunlu hem de yeter koşullarının tümünü ortaya koymalıdır. Fakat insanın ayırıcı özellikleri insan olmanın yeter koşullarının tamamını oluştursa da, zorunlu koşullarının ancak bir kısmını kapsamaktadır. İnsan olmanın zorunlu koşullarının en azından bir kısmı, insanın diğer varlıklarla paylaştığı özellikleridir. İnsan doğasının doğru

³⁹ Byron, "A Critique," 241, vurgu yazara ait.

⁴⁰ Byron, "A Critique," 241.

⁴¹ Byron, "A Critique," 245-246.

⁴² Karl Marx, "Capital: A Critique of Political Economy," içinde *Marx & Engels Collected Works*, cilt 35, Lawrence & Wishart Electric Book, 2010, 187.

⁴³ Marx, "Capital," 194.

anlaşılması, yani insanın doğru bir tanımının yapılabilmesi için bu söz konusu ortak özelliklerin de insan doğasının bir parçası olarak görülmesi gerekir. Bir örnek üzerinden ve sembolik mantık kullanarak söylediklerimi açık kılmak istiyorum. Örneğin bilinç sahibi olmanın insanın ayırıcı özelliklerinden biri olduğunu düşünüyorsak, bunu niceleyiciler mantığında şöyle gösterebiliriz:

Bağlam Evreni: Dünyadaki bütün varlıklar

B_x : x bilinçlidir $\dot{I}_x$: x insandır

$\forall x (B_x \Rightarrow \dot{I}_x)$ 'Bütün bilinçli olanlar insandır.' (Doğru)

Burada bilinçli olmak insan olmanın yeter koşuludur.

$\forall x (\dot{I}_x \Rightarrow B_x)$ 'Bütün insanlar bilinçlidir.' (Doğru)

Burada bilinçli olmak insan olmanın zorunlu koşuludur.

242

Yani bilinçli olmak, insan olmanın hem yeter hem de zorunlu koşuludur:

$\forall x (\dot{I}_x \Leftrightarrow B_x) \equiv \forall x (B_x \Leftrightarrow \dot{I}_x)$ 'Bir şey bilinçlidir ancak ve ancak insansa' ya da 'Bir şey insandır ancak ve ancak bilinçliyse' (Doğru)

İnsanın tek ayırıcı özelliğinin bilinçli olmak, diğer varlıklarla paylaştığı tek özelliğin de, Byron'ın kendi örneğinden hareket ederek, açlık çekmek olduğunu farz edelim. Bu durumda bilinçli olmak insan olmanın yeter koşullarını sağlayacak, ama zorunlu koşullarının tamamını kapsamış olmayacaktır. Çünkü;

A_x : x acıkır $\dot{I}_x$: x insandır

$\forall x (A_x \Rightarrow \dot{I}_x)$ 'Bütün acıkanlar insandır' (Yanlış)

$\forall x (\dot{I}_x \Rightarrow A_x)$ 'Bütün insanlar acıkır' (Doğru)

Açlık çekmek, insan olmanın zorunlu koşuludur ama yeter koşulu değildir.

Yukarıda dile getirilen varsayım altında, ancak bu iki özellik bir arada ele alındığında insanın kesin bir tanımı verilmiş olacaktır. Yani;

$\forall x (\dot{I}_x \Leftrightarrow (A_x \wedge B_x)) \equiv \forall x ((A_x \wedge B_x) \Leftrightarrow \dot{I}_x)$ 'Bir şey açıklık çeker ve bilinçlidir ancak ve ancak insansa' ya da 'Bir şey insandır ancak ve ancak açıklık çekiyorsa ve bilinçliyse' (Doğru)

Yani Byron'ın insan doğasını yalnızca insana özgü özellikler üzerinden anlama çabası, insanın eksik bir şekilde tanımlanmasına ve dolayısıyla insan doğasının yanlış bir şekilde kavranmasına yol açmaktadır.

Byron'ın kriterine dair ikinci eleştirim, bu kriter üzerinden anlaşılan bir insan doğası fikrinin, yazarın Marx'ın insan doğası anlayışını emeğe dayandırma çabasına da zarar verdiği düşüncesine dayanmaktadır. Çünkü emek ya da emeğin belirli bir plan çerçevesinde kullanıldığı süreç olan üretim, en başta insan ihtiyaçlarını karşılamak için gerçekleştirilir. En genel şekliyle üretim şöyle tanımlanabilir: Üretim, insanın kısa ve uzun vadeli ihtiyaçlarını karşılamak için doğayla etkileşime girdiği ve bu etkileşimin sonucunda hem doğayı hem de kendisini dönüştürdüğü etkinliktir. Marx tüketim ile üretim arasındaki ilişkiden bahsederken şöyle der: "Bu tüketim yeni üretime olan ihtiyacı ve böylece üretimin ideal, içsel harekete geçirici nedenini, yani üretimin önkoşulunu yaratır. Tüketim, üretim dürtüsüne yol açar ve ayrıca üretimin amacını belirleyen nesneyi yaratır (...) İhtiyaç olmadan üretim olmaz"⁴⁴. Marx'a göre tüketim insan için o kadar merkezi bir etkinliktir ki "[D]ünya sahnesinde ilk gözüktüğü andan itibaren insan, hem üretim yapmaya başlamadan önce hem de üretim yapıyorken, bir tüketici olmuştur ve hala da olmak zorundadır"⁴⁵.

İnsan tüketiminin ilk başta yalnızca temel ihtiyaçlarının tatmini ile sınırlı olduğu açık bir olgudur. Yani ilk insanlar için, emeğin gerçekleştirildiği süreç olan üretimin amacı temel ihtiyaçların karşılanmasıdır. Marx'a ve Engels'e göre insanın ilk tarihsel eylemi de, bu temel ihtiyaçlarının tatmin edilmesi için gereken araçların üretimi olmuştur⁴⁶. Tarihsel gelişim içinde insan ihtiyaçlarının sayısında ve çeşitliliğinde ciddi bir artış gerçekleşmiş olsa da, insanın birçok başka canlıyla paylaştığı biyolojik özelliklere dayanan temel ihtiyaçlar toplumsal yaşam içindeki merkezi yerini korumaktadır.

⁴⁴ Karl Marx, "Economic Manuscripts of 1857-58," içinde *Marx & Engels Collected Works*, cilt 28, Lawrence & Wishart Electric Book, 2010, 29.

⁴⁵ Marx, "Capital," 179.

⁴⁶ Friedrich Engels ve Karl Marx, "The German Ideology," içinde *Marx & Engels Collected Works*, cilt 5, Lawrence & Wishart Electric Book, 41-42.

İnsanın biyolojik yapısı sadece üretimin amaçlarını etkilemekle kalmaz, ayrıca bu üretimin sınırlarını da çizer: “İnsanlar geçim araçlarını üretmeye başladıkları andan itibaren kendilerini hayvanlardan ayırmaya başlarlar. Bu adım insanın fiziksel yapısı tarafından koşullanır”⁴⁷. Marx ayrıca emek gücünün değerinin nihai sınırının fiziksel yapı tarafından belirlendiğini söyler⁴⁸. Söz konusu sınırı belirleyen fiziksel yapı ise belirli açılardan insana özgü olsa da, temelde diğer canlılarla ortak olarak paylaşılan özelliklerden oluşmaktadır.

Hem üretim sürecinin sonunda tatmin edilmesi amaçlanan ihtiyaçlar içinde önemli bir yer kaplayan temel insan ihtiyaçları; hem de insanın bu üretimin nihai sınırını çizen fiziksel yapısı, onun tarih-üstü özelliklerindedir. Tarih-üstü olmaları bakımından insan doğasının da bir parçası olarak görülmesi gereken söz konusu özellikler, insanın diğer varlıklarla paylaştığı nitelikler oldukları için insan olmanın zorunlu koşullarının da önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Byron'ın insan doğası tanımı, insanın üretimle doğrudan ilişkili bu özelliklerini insan doğasının dışına atmakta ve bu nedenle de kendisinin ortaya koyduğu, Marx'ta insan doğasının emek üzerinden anlaşılabilceği iddiasına zarar vermektedir. Çünkü ancak insanın, üretim sürecini doğrudan etkileyen biyolojik ihtiyaçları ve fiziksel yapısı ile emek arasındaki ilişki net bir şekilde kurulabilirse; söz konusu iddia tatmin edici bir şekilde temellendirilebilir.

Olası İtirazlar

Yukarıda dile getirdiğim eleştirilere iki farklı şekilde itiraz etmek mümkündür. İlk olarak, bir nesnenin doğasını anlamının onu tanımlamak demek olduğu ve dolayısıyla insan doğasını doğru bir şekilde anlamının insanın doğru bir tanımını vermek anlamına geldiği kabulüme karşı çıkılabilir. Eğer insan doğasını ortaya koymanın insanı tanımlamak ile aynı anlama gelmediği kabul edilirse, insanın diğer varlıklarla paylaştığı, yani insana özgü olmayan özellikleri insan doğasının kapsamına dahil etmek zorunda değiliz demektir. Bu da insan doğasının sadece insana özgü nitelikler olarak anlaşılabilceği anlamına gelir. Fakat burada kanıtlama yükümlülüğü bu iddiayı dile getirende olacağı için, burada bu itiraza dair daha fazlasını söylemek mümkün gözükmemektedir.

Eleştirilerime karşı dile getirilebilecek olası ikinci itiraz, insanın ayırıcı özelliklerinin nasıl anlaşılması gerektiği konusu tartışmaya açılarak ortaya

⁴⁷ Engels ve Marx, “The German Ideology,” 30.

⁴⁸ Karl Marx, “Value, Price and Profit,” içinde *Marx & Engels Collected Works*, cilt 20, Lawrence & Wishart Electric Book, 2010, 144-145.

konabilir. Eğer insana özgü özelliklerin, onun diğer varlıklarla paylaştığı niteliklerini zaten içerdiği ve içermek zorunda olduğu gösterilebilirse; o zaman yalnızca insana ait niteliklerle insanı doğru bir şekilde tanımlamak mümkün olacaktır. Böyle bir iddiayı dile getiren kişi, örneğin insanın bilinç sahibi bir varlık olabilmesi için zaten beslenme ihtiyacına sahip olması gerektiğini; yani ikinci olmadan birincinin ortaya çıkamayacağını söyleyebilir. Fakat bu materyalist yaklaşım, doğru olup olmamasından ve iddiayı dile getirenin niyetinden bağımsız olarak, düşüncede ve dilde uzlaşım olarak kabul edilen bir anlayış değildir. Böyle bir uzlaşımın yokluğunda ise kavramların içerikleri, onları dile getiren tarafından özel bir şekilde tanımlanmadığı takdirde, dildeki ve düşüncedeki genel kabule uygun olarak anlaşılmalıdır. Yani insanın ayrııcı özelliklerinden bahsederken bu söz konusu özelliklerin, insanın diğer varlıklarla ortak olarak sahip olduğu nitelikleri kapsamadığını söylemek daha akla yatkın olacaktır. Böylece bu olası itiraz da geçersiz hale gelir.

Sonuç

Her türlü felsefi tartışmanın sağlıklı yürütülebilmesinin en önemli koşullarından biri, bu tartışmaların dayandığı temel kavramların anlaşılır ve net bir biçimde tanımlanmasıdır. Marx'ın belirli bir insan doğası anlayışına sahip olup olmadığını araştırırken de sadece onun düşünsel sisteminin dayanak noktası olan kavramları değil, Marx'ın kendi çalışmalarında detaylı olarak incelemediği insan doğası kavramını da doğru anlamak gerekmektedir. Söz konusu tartışma bağlamında kimi yorumcular, insan doğasını genellikle anlaşıldığından farklı bir şekilde tanımlamaya çalışmış ve bu sayede Marx'ın insan doğasına yaklaşımının daha açık hale getirilebileceğini iddia etmişlerdir. Bunlardan birisi de Chris Byron'dır.

Byron, Marx'ın bir insan doğası anlayışı olduğunu göstermeye çalışırken insan doğasının yalnızca insana ait özelliklerin toplamı olarak anlaşılması gerektiğini belirtir. Fakat insana özgü nitelikler, insan olmanın yeter koşullarının tamamını kapsıyor olsa bile zorunlu koşullarının ancak bir kısmına karşılık gelmektedir. İnsan doğasını ortaya koymanın, insanın kesin bir tanımını vermek anlamına geldiği de göz önüne alınırsa; insan doğasının kapsamını Byron'ın iddia ettiği şekilde daraltmanın, insanın eksik bir şekilde tanımlanmasına yol açacağı söylenebilir.

Burada incelenen çalışmasında Marx'ın emeğe dayalı bir insan doğası yaklaşımına sahip olduğunu da göstermeye çalışan Byron, insan doğasını insana özgü nitelikler ile sınırlandırarak kendi temel iddiasına da zarar vermektedir. Çünkü insan emeğinin ve üretim etkinliğinin amacı her zaman insan

İhtiyaçlarının karşılanması olmuştur. Yani ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçların tatmin edilmesi, emek sürecinin önemli bir parçasıdır. Söz konusu ihtiyaçların ise, sayıca fazlalıkları açısından olmasa bile insan yaşamındaki merkezi konumları bakımından önemli bir kısmı fiziksel ihtiyaçlardır. Byron insan doğasının sadece insana ait özelliklerin toplamı olduğunu söyleyerek, insanın fiziksel ihtiyaçları ile emeği temele alan bir insan doğası düşüncesi arasında bağlantı kurmayı da güçleştirmiş olmaktadır.

Marx'ta belirli bir insan doğası anlayışı olduğu ve bu doğanın emek üzerinden anlaşılabilmesi fikri, Marx'ın teorik yaklaşımını daha iyi anlamamıza katkı sunabilecek bir düşüncedir. Emek kavramı Marx'ın kuramının temel öğelerinden biridir. Bu nedenle insanın sadece fiziksel ya da biyolojik özelliklerini değil, bilinç ya da dil gibi türe özgü özelliklerini de emeğe dayanarak açıklamak mümkün gözükmemektedir. Marx'a dayanarak, insanın biyolojik özellikleri tarafından sınırları çizilen ve amaçları önemli ölçüde belirlenen emek süreci ile yalnızca insanın sahip olduğu nitelikler arasındaki ilişkiyi açık kılacak bir yaklaşım geliştirilebilir. Böyle bir yaklaşım iyi temellendirilebilirse, insanın kendisini tanımasına yardımcı olma ve insanı merkezine alan disiplinlere özgün bir katkı sağlama potansiyelini de kendisinde taşımaktadır. Fakat bu temellendirmenin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için, insan doğasının hem insana özgü hem de insanın diğer varlıklarla paylaştığı tarih-üstü nitelikler üzerinden anlaşılması ve söz konusu niteliklerin insan emeğiyle nasıl bir ilişki içinde olduklarının somut bir şekilde gösterilebilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Althusser, Louis. *Pour Marx*. 3. Baskı. Paris: La Découverte, 2005.
- Byron, Chris. "A Critique of Sean Sayers' Marxian Theory of Human Nature." *Science & Society* 78, no 2 (2014): 241-248.
- Cumming, Robert D. "Is Man Still Man?." *Social Research* 40, no 3 (1973): 481-510.
- Callinicos, Alex. *The Revolutionary Ideas of Karl Marx*. 2. Baskı. Chicago: Haymarket Books, 2011.
- Engels, Friedrich ve Karl Marx. "The German Ideology." içinde *Marx & Engels Collected Works*, cilt 5, 19-539. Lawrence & Wishart Electric Book, 2010.
- Fetscher, Iring. "Karl Marx On Human Nature," *Social Research* 40, no 3 (1973): 443-467.
- Foster, John Bellamy. *Marx's Ecology: Materialism and Nature*. 1. Baskı. New York: Monthly Review Press, 2000.
- Geras, Norman. *Marx and Human Nature*. 1. Baskı. Londra: Verso, 1983.
- Gülenç, Kurtul ve Kulak, Önder. *Marx ve Sonrası: Marksist Düşünceye Katkıları*. 1. Baskı. İstanbul: İthaki Yayınları, 2017.
- Kamenka, Eugene. *Ethical Foundations of Marxism*. 1. Baskı. New York: Frederick A. Praeger, 1962.
- Kamenka, Eugene. *Marxism and Ethics*. 1. Baskı. Londra: Macmillan, 1969.
- Marx, Karl. "Theses On Feuerbach." içinde *Marx & Engels Collected Works*, cilt 5, 6-8. Lawrence & Wishart Electric Book, 2010.
- Marx, Karl. "Value, Price and Profit." içinde *Marx & Engels Collected Works*, cilt 20, 101-149. Lawrence & Wishart Electric Book, 2010.
- Marx, Karl. "Economic Manuscripts of 1857-58." içinde *Marx & Engels Collected Works*, cilt 28, 5-540. Lawrence & Wishart Electric Book, 2010.
- Marx, Karl. "Capital: A Critique of Political Economy." içinde *Marx & Engels Collected Works*, cilt 35, 7-764. Lawrence & Wishart Electric Book, 2010.
- Sayers, Sean. *Marxism and Human Nature*. 1. Baskı. Londra: Routledge, 1998.
- Struhl, Karsten J. "Marx and Human Nature." *Science & Society* 80, no 1 (2016): 78-104.

MARX'IN İNSAN ANLAYIŞINA İLİŞKİN ÇAĞDAŞ BİR TARTIŞMA: İNSAN DOĞASI
İNSANA ÖZGÜ NİTELİKLER İLE SINIRLANDIRILABİLİR Mİ?
A RECENT DISCUSSION ABOUT MARX'S CONCEPT OF HUMAN: CAN HUMAN NATURE
Ekin KARABABA

Tucker, Robert C. *Philosophy and Myth in Karl Marx*. 2. Baskı. Londra: Cambridge
University Press, 1972.

Venable, Vernon. *Human Nature: The Marxian View*. 1. Baskı. New York: Meridian
Books, 1945.